

**MAKTAB DIREKTORLARINING KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIGINI
RIVOJLANTIRISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH PEDAGOGIK
MUAMMO SIFATIDA**

Tojimirzayeva Buzulayxo Maxammadjon qizi

*Abdulla Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti Menejment(ta'lim
menejmenti) magistranti*

Annotatsiya: ushbu maqolada maktab direktorlarining kommunikativ kompetentligi hamda uning bugungu davrda dolzarbligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: kompetentlik, direktor, maktab rahbari., psixologik muhit, kompetensiya, kommunikatsiya, boshqaruv.

Kommunikativ kompetentlik – bu shaxsning turli ijtimoiy-madaniy kontekstlarda samarali muloqot olib borish, ma'lumot yetkazish, anglash va ijtimoiy o'zaro ta'sirni boshqarish qobiliyatidir. D. Hymnsning ta'rificha, kommunikativ kompetensiya — bu faqat grammatikani bilish emas, balki uni amaliy ijtimoiy kontekstda to'g'ri qo'llay olish qobiliyatidir.

Bugungi kunda ta'lim muassasalarida, ayniqsa maktab direktorlari faoliyatida bu kompetensiya muhim ahamiyatga ega. Maktab direktori pedagoglar, o'quvchilar, ota-onalar va yuqori tashkilotlar bilan samarali muloqotga kirisha olishi, ziddiyatlarni ijobiy hal eta bilishi lozim. Kompaniya ichidagi psixologik muhitning sog'lomligi ko'p jihatdan direktorning muloqot madaniyatiga bog'liq bo'ladi.

Kommunikativ kompetentlikning tarkibiy qismlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Til va nutq kompetensiyasi;
- Ijtimoiy-madaniy kompetensiya;
- Psixologik-emotsional jihatlar;
- Strategik moslashuvchanlik.

Maktab direktori bu ko'nikmalarni amalda qo'llay olish orqali jamoaviy muhitni ijobiy shakllantiradi, motivatsiyani oshiradi va jamoada ishonchni mustahkamlaydi. Bu esa, o'z navbatida, ta'lim sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Kommunikatsiya — bu axborot almashinuvi va insonlar o'rtasidagi o'zaro ta'sirni tashkil qiluvchi jarayon bo'lib, u nafaqat axborotni uzatish, balki uni tushunish, talqin qilish va unga nisbatan javob shakllanishini ham o'z ichiga oladi. Kommunikatsiya grekcha “communicare” — bo'lishish, o'rtoqlashish ma'nosini anglatadi. U har qanday ijtimoiy tizimning asosiy tarkibiy qismidir.

Kommunikatsiya ijtimoiy hayotda muhim o'rin tutadi. Har bir inson kundalik faoliyatida turli shakl-shamoyildagi muloqotlar orqali o'zining fikr-mulohazalari, kechinmalari, talab-ehtiyojlarini bildiradi. Bu esa boshqa odamlar bilan uyg'un yashashga, hamkorlikda ishlashga undab keladi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Kommunikatsiya mazmunan ikki asosiy turga ajratiladi:

-Verbal kommunikatsiya – og‘zaki yoki yozma so‘zlar orqali amalga oshiriladi (nutq, yozuv, suhbat).

-Noverbal kommunikatsiya – imo-ishora, tana harakati, yuz ifodasi, ovoz ohangi orqali amalga oshiriladi.

Kommunikatsiya jarayonining muhim elementlari quyidagilardan iborat:

-Axborot yuboruvchi (manba);

-Axborotning o‘zi (xabar);

-Kodlash va dekodlash jarayoni;

-Aloqa kanali;

-Qabul qiluvchi shaxs;

-Orqaga aloqador javob (feedback).

Ta’lim tizimida, ayniqsa direktorlik pozitsiyasida turgan shaxslar uchun kommunikatsiya – bu faqat ma’lumot yetkazish emas, balki boshqaruvning samarali vositasi hisoblanadi. Maktab direktori o‘z jamoasi, ota-onalar, o‘quvchilar va yuqori tashkilotlar bilan samarali kommunikatsiya qura olmasa, ijobiy boshqaruv muhitini shakllantira olmaydi. Shu bois, kommunikatsiya direktorning boshqaruv salohiyatini belgilovchi asosiy kompetensiyalardan biridir.

Bugungi kunda kommunikatsiya nafaqat muloqot vositasi, balki ijtimoiy jarayonlarning turg‘unligini, insonlar o‘rtasidagi ishonchni, direktor va xodimlar o‘rtasida sog‘lom muhitni ta’minlovchi vosita sifatida talqin qilinmoqda.

K. Shannon va U. Viver kommunikatsiyani axborotni yuboruvchi va qabul qiluvchi o‘rtasida axborot uzatish jarayoni deb ta’riflaydi. Ularning modeli kommunikatsiyaning texnik tomonlarini tushuntiradi: manba → xabar → kanal → qabul qiluvchi → javob aloqasi (feedback).

D. Hymes “kommunikativ kompetensiya” tushunchasini joriy etgan va kommunikatsiyani ijtimoiy kontekstda grammatik qoidalarni to‘g‘ri qo‘llab, muloqot qila olish qobiliyati sifatida izohlagan. U kommunikatsiyada nafaqat til bilimlari, balki ijtimoiy vaziyatga moslashish muhimligini ta’kidlaydi.

P. Vatzlavik kommunikatsiyani insonlar o‘rtasidagi barcha xatti-harakatlar orqali axborot almashinuvi deb hisoblaydi. U har qanday inson harakati kommunikatsiya deb baholanadi, hattoki jim turish ham.

G. Gerbner esa kommunikatsiyani “insonlar o‘rtasida ma’noli belgilar vositasida axborot almashinuvi jarayoni” sifatida talqin qiladi. U kommunikatsiyani madaniy kontekst bilan bog‘laydi, ya’ni odamlar xabarlarga o‘z dunyoqarashi orqali yondashadi.

M. McLuhan "vosita – bu xabar" degan mashhur fikrni ilgari surgan. U kommunikatsiyada texnologiyalar (TV, radio, internet) mazmunga ta’sir ko‘rsatishini, hatto uni o‘zgartirib yuborishini ta’kidlagan.

A. Mehrabian esa muloqotdagi hissiy ta'sirni o'rgangan. U fikrga ko'ra, insonlar orasidagi aloqa 93% hollarda neverbal vositalar – ya'ni, tana tili, yuz ifodasi, ovoz ohangi orqali amalga oshadi.

A.V. Khutorskoy kompetentlikni shaxsning muayyan faoliyat sohasidagi bilim, ko'nikma, tajriba va qadriyatlarini integratsiyalashgan majmuasi sifatida talqin etadi. Bu yondashuvda kompetentlik nafaqat bilimga, balki uni amaliyotda qo'llashga asoslanadi.

J. Raven kompetentlikni “muayyan vazifani samarali bajarish uchun zarur bo'lgan xatti-harakatlar majmuasi” sifatida ta'riflagan. Bu ta'rifga ko'ra, kompetentlik faqat nazariy tayyorgarlik emas, balki real vaziyatlarda harakat qila olish qobiliyatidir.

OECD (Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti) kompetentlikni “o'z shaxsiy, ijtimoiy va professional hayotda muammolarni hal qilishga yo'naltirilgan bilim, ko'nikma, munosabatlar majmuasi” sifatida belgilaydi.

Zimnyaya I.A. fikricha, kompetentlik — bu bilim, ko'nikma va shaxsiy sifatlarning birligidir, ya'ni u shaxsning faoliyatdagi tayyorligi va muvaffaqiyatiga ta'sir ko'rsatuvchi ichki omil hisoblanadi.

Kommunikatsiya va kommunikativ kompetentlik bir-biri bilan bevosita bog'liq bo'lgan tushunchalar sirasiga kiradi. Kommunikatsiya — bu axborot almashish, fikr bildirish va muloqot o'rnatish jarayoni, kommunikativ kompetentlik esa bu jarayonda samarali ishtirok etish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va ijtimoiy tajriba majmuasi hisoblanadi.

Shunday qilib, kommunikativ kompetentlik kommunikatsiyaning sifatli amalga oshishini ta'minlovchi kompetensiya hisoblanadi. Har qanday inson kommunikatsiyada ishtirok etadi, biroq har kim bu jarayonni samarali va ijtimoiy maqbul tarzda bajara olmaydi. Aynan kommunikativ kompetentlik ushbu jihatdan muayyan farqni belgilaydi.

Masalan, maktab direktori muloqot qilayotganda axborotni oddiygina yetkazish (kommunikatsiya) emas, balki uni tushunarli, ijtimoiy noziklik bilan, muvofiqlikda yetkaza olishni bilishi kerak. Bu esa kommunikativ kompetentlikning ayni ifodasidir.

Maktabni boshqarishda samarali kommunikatsiya jarayonlari muhim o'rin tutadi. Ta'lim muassasasi direktorining kommunikativ madaniyati uning jamoa bilan ishlash sifati, qaror qabul qilish jarayonlari, ota-onalar, mahalla va yuqori tashkilotlar bilan aloqalariga bevosita ta'sir qiladi. Bu yo'nalishda bir qancha MDH olimlari tadqiqotlar olib borgan.

Kommunikatsiyaning boshqaruvdagi funksional roli

tashqarisidagi samarali boshqaruvda hal qiluvchi omil bo'lib qolmoqda

Ta'lim tizimida direktorning muvaffaqiyati u bilan muloqotga kirishgan har bir inson — o'qituvchi, ota-ona, o'quvchi va jamoatchilik bilan qanday aloqada bo'lishiga bog'liq. Maktab direktorida kommunikativ kompetent bo'lmasa, samarali boshqaruvga erishish deyarli imkonsiz.

Zamonaviy maktab direktori:

17. Faol tinglash,

18. Axborot-ma'lumotni to'g'ri, aniq va tushunarli yetkazish,

19. Tashabbuskor muloqot o'rnatish,

20. Insonlararo ziddiyatlarni diplomatik hal etish,

21. Ommaviy nutq so'zlash,

22. Onlayn va oflayn muloqotni boshqarish kabi ko'nikmalarga ega shaxs sifatida gavdalanishi ehtimoldan holi emas.

Raqamli muhitda maktab direktori nafaqat yuzma-yuz muloqotni, balki masofaviy kommunikatsiya — elektron pochta, platformalar, video muloqotlar, CRM tizimlari orqali axborot almashinuvi ko'nikmalarini puxta egallashi talab etiladi. Shu sababli kommunikativ kompetentlik zamonaviy boshqaruvda AKT bilan integratsiyalashgan bo'lishi kerak.

Zamonaviy kommunikativ kompetentlik faqat texnik bilim emas, balki insoniy tushunish, empatiya, ijtimoiy sezgirlikni ham o'z ichiga oladi. Bu xususiyatlar maktab jamoasidagi ruhiy iqlimni sog'lomlashtirishda asosiy rol o'ynaydi.

Global va ko'p millatli ta'lim muhitida faoliyat yuritayotgan direktorlar uchun kommunikatsion uslublar madaniy moslashuvchanlikni, kontekstga mos muloqotni tashkil etishni talab qiladi. Ayniqsa, ko'p til va dinli hududlarda faoliyat yurituvchi direktorlar uchun bu ko'nikmalar dolzarb hisoblanadi.

Xulosa o'rnida shuni aytishim mumkinki, zamonaviy ta'lim muassasasini boshqarishda kommunikativ kompetentlik:

- strategik muloqot;

- jamoaviy muhit yaratish;

- raqamli va ijtimoiy platformalarda samarali aloqa yuritish;

- axborot almashinuvda aniqlik va ochiqlikni saqlash kabi yangi sifat mezonlariga asoslanadi. Maktab direktorlari uchun bu kompetensiyalarni tizimli rivojlantirish ta'lim sifati, o'quvchilar yutuqlari va ijtimoiy ishonchning ortishiga bevosita ta'sir qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1 Hymes D. (1972). *On Communicative Competence*. University of Pennsylvania Press.

2. Хамраева Ш.Х. (2020). *Педагогик коммуникация: назарий ва амалий масалалар*. Тошкент: Fan

³. Назарова З.Х. (2022). “Бошқарувда мулоқот ва раҳбарнинг коммуникация кўникмалари”. *Таълим ва инновацион тадқиқотлар*, 2(5), 55–60.

⁴. Nazarova Z. (2021). “Таълим муассасасида раҳбарнинг мулоқот компетентлиги”. *ЎзР Фан ва таълим журнали*, №4(12), 25–29

⁵. Shannon, C., & Weaver, W. (1949). *The Mathematical Theory of Communication*. Urbana: University of Illinois Press.

⁶. Hymes, D. (1972). *On Communicative Competence*. In J.B. Pride & J. Holmes (Eds.), *Sociolinguistics*. Penguin Books.

⁷ Watzlawick, P., Beavin, J.H., & Jackson, D.D. (1967). *Pragmatics of Human Communication*. New York: Norton

⁸. Ganieva, M. (2024). PREPARATION OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOR RESEARCH-BASED LOGICAL TEACHING OF PRIMARY SCHOOL CHILDREN. Развитие и инновации в науке, 3(11), 100-103.

⁹. Salimov, R. (2022). *Ta'lim tizimida raqamli kommunikatsiya asoslari*. Toshkent: Ilm Ziyo.

¹⁰. Murodova, Z. (2023). “Ta’limda kommunikatsiya madaniyati va direktor kompetensiyalari”, *O‘qituvchi jurnali*, №1, 31–36

